

Leiden: Het grootste beschermde stadsgezicht in Nederland (slot)

SLOTBESCHOUWING

DE INFRASTRUCTUUR/TOEPASSING INTERIM-SALDO-REGELING (I.S.R.)

In 1977 behoorde Leiden tezamen met de vier grote steden en de stad Groningen tot de gemeenten, waarop de Beschikking Geldelijke Steun Stadsvernieuwing 1977 (de zogenaamde Interim-Saldo-Regeling) van toepassing werd verklaard. Deze regeling houdt in, dat het Rijk in principe de tekorten betaalt, welke het gevolg zijn van de noodzakelijke verbetering van de onder- en bovengrondse infrastructuur (riolering, bestrating, verlichting, walmuren, voorzieningen in de woonomgeving), maar ook van verwervingen voor de woningbouw, sloopkosten e.d. Het structuurplan bleek een zeer goede basis om binnen vier jaar het grootste gedeelte van de binnenstad in het kader van deze regeling aan te wijzen tot vernieuwingsgebied en verbeteringsplannen daarvoor vast te stellen. Met voortvarendheid is daaraan gewerkt. Helaas bleek het Rijk en met name het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over te weinig geld te beschikken om alle ingediende I.S.R.-plannen te kunnen honoreren. De vroeger aangewezen saneringsgebieden mochten niet onder deze regeling worden gebracht. Maar gelukkig waren voor het grootste saneringsgebied in Leiden, het gebied Herengracht/Zijlsingel, al vergaande financiële afspraken gemaakt, zodat de gewenste ontwikkeling van dit gebied financieel al min of meer gewaarborgd was. De I.S.R.-regeling is voor een waterrijke stad als Leiden van groot belang. Nagenoeg alle kademuren en bruggen zijn 'der dagen sat' en zijn hoognodig aan restauratie toe. Vaak komen op de grachten nog riolen uit. Op basis van deze regeling is thans een groot aantal werken in uitvoering. Om het huidige tempo van de uit te voeren openbare werken in de binnenstad in de komende jaren te continueren, is het nodig, dat de reeds in Den Haag ingediende verbeteringsplannen spoedig worden goedgekeurd. De hoop is erop gevestigd, dat de bij de kabinetsformatie afgesproken verdubbeling van de gelden voor de stadsvernieuwing dit mogelijk maakt.

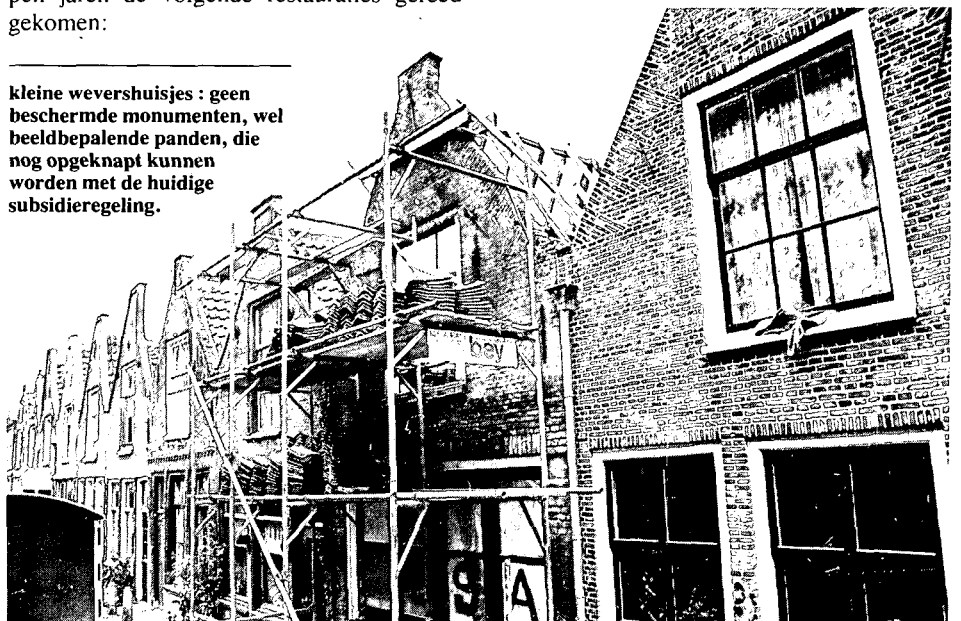
DE BEBOUWING:

De grote monumenten. In een beschermd stadsgezicht spelen de monumenten en met

DOOR W. M. N. EGGINKAMP

name de panden, die voor de historisch-karakteristieke waarde van de stad bepalend zijn een grote rol. Leiden heeft vele monumenten. Daaronder bevinden zich 80 zogenaamde grote monumenten. Dit zijn gebouwen als kerken, Stadstimmerwerf, stadspoorten, molens, bruggen e.d. Verder telt Leiden ongeveer 1500 beschermde woonhuismonumenten en ongeveer 1500 beeldbepalende panden, welke geen monument zijn. Daarbuiten zijn er nog 35 hofjes. Het gaat in totaal dus om ruim 3000 panden, waarvan de meeste zeer aan restauratie toe zijn. Voor de grote monumenten is in nauw overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg een meerjarenplanning opgesteld. Die planning omvat 34 restauraties van gemeentelijke en particuliere monumenten, verdeeld over een periode van 10 jaar. Rijk en gemeente spannen zich ten eerste in om deze planning te halen. Het rijk doet dit op basis van het algemeen aanvaarde uitgangspunt, dat Leiden een structureel verstorende achterstand heeft in te halen. De gemeenteraad stelde tot voor kort van het investeringsbudget jaarlijks 1 miljoen gulden netto beschikbaar voor restauraties. Helaas laten noch de financiële positie van de gemeente noch die van het rijk (Rijksdienst voor de Monumentenzorg) het toe het in de afgelopen jaren bereikte niveau te handhaven. Van de grote monumenten zijn in de afgelopen jaren de volgende restauraties gereed gekomen:

kleine wevershuisjes: geen beschermde monumenten, wel beeldbepalende panden, die nog opgeknapt kunnen worden met de huidige subsidieregeling.

- de Hooglandse Kerk
- de Pieterskerk (zeer onlangs)
- Het Burchtcomplex
- de Zijlpoort
- de bovenbouw van de Koornbrug
- de fontein aan de Vischmarkt
- toren/voorgevel van de Hartbrugkerk
- enkele monumentale bruggen
- voorgevel van het voormalige restaurant 'In den Vergulden Turk'
- Waaghoofd
- stadsmolen in de Merenwijk.

In uitvoering zijn de Latijnse School en Ars Aemula Naturae (Pieterskerkgracht 9 en 11). Plannen zijn inmiddels klaar voor de Morspoort, de waltoren Oitenrijck en het gebouw van de Sociale Dienst (dak) aan het Steenschuur. Voor de Stadstimmerwerf, kasteel Endegeest en een karakteristieke boerderij in het Leidse Hout zijn de plannen in voorbereiding.

In de komende weken wordt daadwerkelijk begonnen met de restauratie van het Gulden Vlies aan de Breestraat. Het ziet er ondanks al deze plannen voor de restauratie van grote monumenten echter zeer somber uit.

De enige gunstige omstandigheid voor Leiden is, dat wanneer er nog geld voor restauratie van grote monumenten beschikbaar komt, dit op de eerste plaats besteed zal worden aan monumenten, die in stadsvernieuwingsgebieden en met name in de I.S.R.-gebieden liggen.

Woonhuismonumenten. Deze worden voornamelijk opgeknapt via de zogenaamde gecombineerde subsidieregeling van de Ministeries van C.R.M. en V.R.O. Deze regeling kan ook worden toegepast op de beeldbepalende panden, die geen monument zijn. Na een wat langzame start lopen deze restauraties nu nog heel behoorlijk. In 1976 werden 52 panden voor restauratie aangemeld; in 1977 77.

In deze aantallen zijn de afzonderlijke hofjeswoningen meegeteld. In 1978 liep dit aantal terug tot 50. In dat jaar werd namelijk geen enkel hofje gerestaureerd.

aankleding van het openbaar gebied met de Leidse Paal voor een laat negentiende eeuwse winkelpui.

In 1979 werd voor 85 panden (inclusief de hofjeswoningen) subsidie aangevraagd en in 1980 75.

In 1981 liep dit aantal terug tot 64. Deze getallen lijken hoog, maar als men uitgaat van 3000 op te knappen panden in de komende 40 jaar, dan zullen er ongeveer 75 panden per jaar moeten worden gerestaureerd.

Leiden heeft voor een periode van 10 jaar de toezegging gekregen voor de financiële medewerking aan de restauratie van 59 woningen per jaar. Tot nu toe konden gelukkig alle aanvragen gehonoreerd worden, omdat elders in het land de toegewezen contingenten niet werden benut. In dit verband speelt voor Leiden als bijkomstig voordeel, dat in de stad een aantal kleine huisjes ligt, waarvoor deze subsidieregeling, waarvan de subsidiebasis van f 150.000,- al jaren niet meer verhoogd is, nog enig soulaas biedt.

Veel van deze panden staan in de C-zone van het beschermd stadsgezicht en zijn geen monument. In het kader van de stadsvernieuwing is het in zeer veel gevallen zaak deze panden snel op te knappen.

Niet alleen doet dat een vaak verpauperde indruk van de buurt snel verdwijnen, maar deze panden kunnen ook van grote positieve invloed zijn op de nieuwbouw, die vaak in de directe omgeving verrijst. Een meer harmonische ontwikkeling van de nieuwbouw ten opzichte van het bestaande is namelijk meestal het gevolg van het handhaven van deze panden.

Door het handhaven van dergelijke panden, blijft ook de geschiedenis van de wijk zichtbaar, iets wat blijkens in Leiden en Groningen verricht onderzoek door veel mensen hoog gewaardeerd wordt. Deze panden dienen dan wel zo veel mogelijk gelijktijdig met de nieuwbouw aangepakt te worden.

In Leiden speelt de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en met name zijn rayon-archi-

tect, de heer M. van Hemert, ook bij de toepassing van de gecombineerde regeling goed in op de stadsvernieuwingproblematiek. Gebieden, waar zowel nieuwbouw moet plaatsvinden als restauratie van beeldbepalende panden, worden sinds kort als actiehaard aangewezen om alle activiteiten zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen. Deze actiehaarden liggen vaak in de C-zone. Zowel in de Haver- en Gortbuurt als in Pancras-Oost zijn al goede voorbeelden van dergelijke restauraties in de C.-zone te zien.

Nieuwbouw. Daar waar gaten in de gevelwanden zijn gevallen, of daar waar grotere gebieden door sloop van de fabrieken of panden zijn kaalgeslagen, verrijst nieuwbouw. De gemeente probeert overal in de binnenstad, waar dat maar mogelijk is sociale woningbouw te verwezenlijken en het liefst in de woningwetsector. Woningwetwoningen komen in de binnenstad nog nauwelijks voor. Deze nieuwbouw zal qua maat en

ducht te krijgen. Het vereist vaak meer dan de sobere en doelmatige uitvoering, die in het kader van de I.S.R. financieel vergoed wordt.

Extra's moeten dan door de gemeente zelf opgebracht worden. U zult begrijpen dat dit in een armlastige gemeente als Leiden nogal wat problemen kan oproepen. Dat neemt niet weg, dat ook met weinig financiële middelen soms veel bereikt kan worden.

Leiden kent een commissie stedelijke vormgeving, die zich met deze problematiek bezighoudt. Allerlei aspecten op dit gebied komen in deze commissie aan de orde, zoals de kleur van de telefooncellen in de binnenstad (de nieuwe gifgroene kleur wordt in de binnenstad van Leiden niet aangebracht!) tot aan het plaatsen van de zogenaamde Leidse paal.

Leiden is een van de weinige steden in Nederland, waar men in de vorige eeuw een eigen model gietijzeren lantaarnpaal liet maken, die nog steeds bijgegoten kan worden.

nieuwbouwwoningen in het voormalige saneringsgebied Herengracht-Zijlsingel (zone C van het beschermd stadsgezicht).

Deze lantaarnpaal wordt nu in de A- en B-zone van het beschermde stadsgezicht weer geplaatst, voorzover zij daar zijn verdwenen. Met het voorgaande is u een beeld geschetst, hoe het beschermde stadsgezicht in Leiden tot stand gekomen is en op welke wijze daaraan gestalte wordt gegeven.

Toen in 1976 de nota Te Beschermen Stadsgezicht Leiden aan de Bond Heemschut om commentaar werd toegezonden, schreef de Bond deze nota een zeer positief uitgangspunt te vinden, maar dat echter veel zal afhangen van de wijze, waarop de conserverende strekking van de nota geëffectueerd zal worden. Hopenlijk kan de wijze waarop dit gebeurt de goedkeuring van de Bond wegdragen.

HET OPENBARE GEBIED

Ook de inrichting en aankleding van het openbaar gebied speelt een grote rol bij het opknappen en verlevendigen van de oude binnensteden. Ook dat dient erg veel aan-

Foto's gepubliceerd bij dit artikel en bij het eerste deel daarvan in het mei-nummer zijn afkomstig van de Gemeente Leiden, Joke Ziegelaar en R. van Gulick.